

Формування професійного мовлення студентів технічних та технологічних спеціальностей на заняттях з української мови за професійним спрямуванням

У статті розглядаються проблеми формування професійного мовлення студентів на заняттях з української мови за професійним спрямуванням.

Ключові слова: мовленнєва компетенція, професійне мовлення, галузева термінологія, фахові тексти.

В статье рассматриваются проблемы формирования профессиональной речи студентов на занятиях по украинскому языку по профессиональному направлению.

Ключевые слова: речевая компетенция, профессиональная речь, отраслевая терминология, профессиональные тексты.

In the article the problem of formation of professional speech of students in the classroom with the Ukrainian language for professional purposes.

Keywords: speech competence, professional broadcasting industry terminology, professional texts.

В умовах орієнтації вищої освіти на всебічний і гармонійний розвиток особистості, посилення зв'язку змісту навчання з обраною професією особливого значення для формування мовної й мовленнєвої компетенції студентів набуває вдосконалення змісту вищої освіти, зокрема курсу української мови за професійним спрямуванням.

Готувати висококваліфікованих фахівців, які володіють державною мовою в усній та писемній її формах, завдання вищого навчального закладу.

Студенти повинні засвоїти не тільки відомості про лексичні, морфологічні, синтаксичні норми сучасної української літературної мови, терміни й професіоналізми майбутнього фаху, а й оволодіти навичками професійної комунікації, уміти використовувати фахову українську термінологію, коригувати тексти відповідно до норм літературної мови, розвивати культуру мовлення, ознайомитися зі словниками, довідниками, Інтернет-ресурсами, які сприятимуть удосконаленню мовної культури майбутнього фахівця.

Більшість випускників загальноосвітніх шкіл мають низький рівень культури усного і писемного мовлення. Часто знання мовних норм на рівні орфографії й пунктуації безпідставно вважається необхідним лише для успішного складання зовнішнього незалежного оцінювання. Про подальший розвиток індивідуального мовлення, впевнене володіння усіма мовними засобами дбають одиниці.

Студенти повинні усвідомити визначну роль мови у житті людини, зрозуміти, що мовна майстерність є шляхом до професійного становлення та зростання, запорукою всебічної реалізації творчих здібностей особистості.

Дисципліна «Українська мова за професійним спрямуванням» має ліквідувати, з одного боку, прогалини у вивченні української мови в школах і, з іншого, сприяти підготовці фахівців належного професійного та інтелектуального рівня. Готуючи молодших спеціалістів, слід брати до уваги те, що невід'ємною частиною їхньої майбутньої діяльності, іміжду і, зрештою, успіху є вміння спілкуватися, адже спілкування – це один із неодмінних елементів спільної діяльності людей в усіх сферах.

Організуючи навчальну роботу студентів, важливо дбати про вдосконалення їх найважливіших умінь, що складають основу мовленнєвої компетенції майбутнього фахівця, а саме:

- вести діалог, дотримуючись вимог мовленнєвого етикету в різних життєвих ситуаціях (зокрема під час виробничих засідань, ділових зустрічей тощо);

- створювати усні монологічні висловлювання (виступ із доповіддю, висловлення свого ставлення до обговорюваного питання, вміння дати певні роз'яснення з фаху);

- адекватно сприймати на слух діалог і монолог, що передбачає зосередження уваги на осмисленні висловлення ;

- використовувати різні прийоми фіксації почутого (зокрема запис ключових слів, плану висловлення) залежно від комунікативного завдання (участь у дискусії, передача та використання інформації у власній професійній діяльності);

- відтворювати письмові тексти різних стилів мовлення;

Успіх мовного професійного спілкування залежить від:

- мовця як особистості з індивідуальними якостями;

- його знання сучасної української літературної мови як основи мови професійного спілкування;

- умінь використовувати ці знання і втілювати інформацію в текст залежно від мети, ситуації тощо.

- діяльність у професійній сфері, безперечно, пов'язана з роботою над документацією. Тому варто розглядати основні вимоги до оформлення ділового документа (заяви, автобіографії, характеристики, довідки, доручення, доповідної та пояснювальної записки, ділового листа, протоколу, договору, наказу, звіту тощо) як основного виду писемної форми офіційно-ділового стилю.

Нас, викладачів, хвилює мізерна кількість годин у навчальних планах, виділена на вивчення української мови за професійним спрямуванням. Тому у зв'язку з дефіцитом годин доводиться інтенсифікувати навчальний процес. А це не завжди приводить до набуття якісних знань студентами.

У таких умовах нам необхідно активізувати пізнавальну діяльність студентів. В цьому мені допомагають:

- ділові ігри, де моделюються мовні ситуації у найрізноманітніших сферах – від професійного спілкування до побутового;

- створення проблемних ситуацій;

- комунікативна спрямованість занять з мови, яка передбачає спілкування студентів між собою для розв'язання життєвих завдань, а також використання мовних одиниць у мовленні.

Ділові ігри стимулюють творчу активність студентів, з'являється потреба у пошуку нової інформації, формуються вміння робити висновки й узагальнення, пропонувати конкретні рішення у розв'язанні тих чи інших питань.

Основними критеріями ділової гри вважаю:

- наближення навчання до реальних виробничих умов;

- сприяння здобуттю більш глибоких теоретичних знань, прийняттю оптимальних рішень, розвитку активності студента;

- спонукання до творчого засвоєння матеріалу і прийняття (залежно від ситуації) правильних рішень;

- створення нових цікавих ситуацій, у яких гравець може яскравіше розкрити себе;

- формування умінь і навичок, пов'язаних з майбутньою професійною діяльністю, а саме якість і швидкість у прийнятті рішень, наявність у рішеннях елементів нового, вміння користуватися науково-технічною літературою.

Наприклад, під час розігрування діалогу чи телефонної розмови двом студентам необхідно уявити таку ситуацію: припустимо, що у вас зламався холодильник або кондиціонер і ви вирішили звернутися до технічного сервісу, а інший студент, як представник служби технічної підтримки, спробує вам допомогти полагодити, консультуючи в усній формі. Далі інші студенти зможуть відповісти на таке питання: Чи згодні ви, як майбутній фахівець, з порадами вашого одногрупника? Обґрунтуйте свою точку зору.

Оволодіння основами будь-якої професії розпочинається з системи загальних і професійних знань, тобто опанування фахівцем

професійного мовлення – галузевої термінології. Рівень засвоєння наукової термінології студентів технічних та технологічних спеціальностей значно підвищується за умов:

- урахування комунікативних потреб фаху студентів і специфіки мовленнєвого середовища під час добору термінів для активного засвоєння;
- створення системи вправ, спрямованої на одночасне поетапне, свідоме й міцне засвоєння студентами галузевих термінологічних одиниць і запобігання й подолання впливу російської мови на процес засвоєння української;
- відбору оптимальних методів і прийомів навчання, що сприятимуть збагаченню активного словникового запасу студентів спеціальностей фаховими термінами;
- забезпечення навчання української наукової термінології відповідними методичними напрацюваннями (укладання російсько-українського словника-мінімуму найуживаніших у мовленні студентів термінів, добір дидактичного матеріалу фахового спрямування тощо).

Аналіз практики навчання української термінології студентів технічних та технологічних спеціальностей дає змогу з'ясувати, що причинами, які стають на заваді успішному оволодінню термінологією фаху студентами є : низька соціальна мотивація, пов'язана з недостатнім використанням української мови в усіх сферах спілкування; вплив російської мови; складність технічної термінології для засвоєння, зумовлена змінами в її лексичному складі; недостатня впорядкованість термінології; обмаль спеціальної літератури українською мовою.

Продуктивність засвоєння термінів та їх активне використання в усному та писемному українському фаховому мовленні багато в чому залежить від відповідної системи практичних вправ. Ефективним є поєднання вправ як репродуктивного характеру, що виконують ознайомлювальну функцію, так і творчих, що сприяють активному самостійному використанню термінологічної лексики відповідно до виробничої ситуації. З-поміж великої кількості репродуктивних вправ , на мою думку , ефективним є використання наступних:

- дати усно тлумачення фаховим термінам українською мовою;
- дібрати терміни до запропонованих визначень;
- скласти термінологічний словник до тексту з фахового підручника, давши пояснення термінам.

Вправи творчого спрямування повинні бути складнішими і передбачати більшу самостійність студента при їх виконанні, наприклад:

- за допомогою словника дібрати до термінів синоніми, скласти з ними пари, ввести терміни-синоніми в речення, враховуючи відтінки їх значень;

- за допомогою словника дібрати до термінів антоніми, скласти з ними речення;

- скласти усне висловлювання фахового спрямування, використовуючи професійну термінологію;

- скласти діалог виробничої тематики, насичений фаховою термінологією;

- прочитати текст, виправити терміни, що вжиті з невлавним для них значенням.

Під час розгляду теми «Типи термінологічних словників» студентам пропоную самостійно скласти міні-словник професійних термінів з їхньої спеціальності, це сприятиме збагаченню термінологічної лексики з обраного фаху.

Пропоную і таке завдання: укласти словник термінів іншомовного походження з вказівкою, з якої мови походить слово і що означає.

Крім того, збагачуючи лексичний запас студентів професійно-науковою термінологією, одночасно маю змогу підвищувати культуру мовлення майбутніх фахівців, звертаючи увагу на:

- особливості вимови та правопису того самого терміна в російській та українських мовах;

- доречність використання термінів та професіоналізмів у різних мовних ситуаціях;

- нюанси вживання термінів-синонімів (власне українського слова та іншомовного) у фахових текстах;

- особливості перекладу стійких термінологічних сполук, що не мають точних українських відповідників російським варіантам та ін.

Застосування таких видів роботи допоможе студентам уникати сліпого калькування при перекладі фахової літератури та написанні текстів професійного спрямування.

Безперечно, найбільш доцільним для формування мовленнєвої фахової компетенції на основі науково-професійної термінології є використання текстів зі спеціальності. Невеликих за обсягом, доступних за змістом, насичених словами, стійкими словосполученнями та граматичними конструкціями, характерними для мови спеціальності. Тільки на рівні тексту професійні терміни постають як цілісна комунікативна система, придатна для використання в певних виробничих ситуаціях. У коледжанській

бібліотеці є достатня кількість фахової літератури, постійно відбувається підписка фахових журналів.

Самому викладачеві-мовнику не завжди під силу знайти інформативні тексти за фахом, із великої кількості термінів обрати найбільш уживані у певній сфері виробництва. Вихід з цієї ситуації вбачаю у тісній співпраці викладачів української мови (за професійним спрямуванням) з викладачами профільюючих фахових дисциплін.

Обов'язково майже на кожне заняття підбираю вправи, спрямовані на очищення мовлення студентів від суржику. Розвитку мовного самоконтролю студентів сприяє регулярне проведення «хвилинок антисуржику» (усного колективного виявлення та виправлення мовних помилок у запропонованих викладачем словах, словосполученнях, реченнях, робота за індивідуальними картками з текстом для редагування тощо). Мовлення сучасних українських студентів демонструє численні вади. Це пояснюється недостатньою грамотністю, низькою культурою мовлення, впливом інших мов, недостатньо зростаючим соціальним престижем української мови, неоднаковим використанням рідної мови в різних частинах України. Традиція використання російської мови в усіх сферах життя на Слобожанщині склалася дуже давно і закріпилася в суспільстві: російська мова в нашому регіоні є домінуючою. Однак у навчальних планах не враховується, що вивчення української мови відбувається здебільшого в російськомовному середовищі. Саме тому викладання української мови за професійним спрямуванням у ВНЗ не завжди дає належний ефект.

Незважаючи на багато проблем, на мою думку, ефективно формування професійного мовлення студентів великою мірою залежить від особистості викладача. Він покликаний забезпечити високий науково-методичний рівень викладання курсу, налагодити навчальний процес так, щоб майбутні спеціалісти не тільки міцно засвоїли програмовий матеріал, а й осягнули красу рідного слова.

Підсумовуючи вище зазначене, хочу наголосити, що сьогодні молодий спеціаліст для кар'єрного зростання повинен добре знати українську мову і використовувати її при виконанні службових обов'язків. Глибокі знання професійної мови допоможуть краще оволодіти фахом, підвищити ефективність праці, зміцнити ділові стосунки партнерів, адже саме мова визначає культуру і компетентність фахівця.